

Nada Gosić*

Bioetička edukacija u Hrvatskoj: povijesni i aktualni pristup¹

SAŽETAK¹

Povijesni pristup bioetičkoj edukaciji u Hrvatskoj obuhvaća razdoblje od uvođenja bioetičke edukacije preko nastojanja da se osmisle programsko-metodološki pristupi u analizi i rješavanju bioetičkih problema do definiranja temeljnih postavki *Riječkog modela bioetičke edukacije*. Aktualni pristup u sebi sadrži: komparativni prikaz ciljeva bioetičke edukacije na medicinskim, filozofskim i teološkim fakultetima u Hrvatskoj, prikaz znanstvenih perspektiva s kojima se na navedenim fakultetima realiziraju nastavni bioetički sadržaji, definirani ishodi učenja, odnosno rezultati koje bi studenti tih fakulteta trebali postići nakon nastavnog procesa. Interdisciplinarni pristup stjecanju znanja postignut studentskim istraživačkim radom ima dvostruku zadaću: 1. aktualizirati odgovornost nastavnika bioetike u koncepciji nastavnih

¹ Ovaj članak nastao je metodom kompilacije. Autorica je prezentaciju pripremila i temu izložila preuzimanjem dijelova iz već objavljenih radova i objavljenih istraživanja o bioetičkoj edukaciji u Hrvatskoj. Riječ je o sljedećim radovima: Gosić, N. *Bioetička edukacija*, Pergamena, Zagreb, 2005.; Gosić, N. "Znanstveno-nastavna konceptualizacija predmeta medicinska etika na Medicinskom fakultetu u Rijeci", *Društvena istraživanja*, 23-24, 1996.; Gosić, N. "Bioethics in Croatia" *Synthesis philosophica*, 27-28, 1999.; Gosić, N. "Metode bioetičke edukacije", *Izazovi bioetike* (ur. Čović, A.), Pergamena, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2000.; Gosić, N. "Informed consent u poslijediplomskom obrazovanju", *Filozofska istraživanja*, 2000. Sv. 4.; Šegota, I., Gosić, N. "Moral Education in Croatia (The Rijeka Model)", *Brazilian Journal of Medical Education*, 2000., Vo. 24.; Gosić, N., Šegota, I. "Bioethics education in Croatia (Rijeka model)", *Eubios Journal of Asian and International Bioethics*, 2001., br. 11; Gosić, N. "Informed Consent in Graduate Education in Croatia", *Brazilian Journal of Medical Education*, 2002, No. 3.; Gosić, N. "Novelties from Croatia: Students of Philosophy, Law and Theology in Bioethics Education", *Synthesis Philosophica*, 2003., br. 35-36; Gosić, N. "Bioethical Education in Croatia", *Bioethik und kulturelle Pluralität Bioethics and Cultural Pluralität*, (ur. Čović, A & Hoffman Th. S), Academia Verlag, 2005.; Gosić, N. (2009.): "Pravna perspektiva u bioetičkoj edukaciji u Hrvatskoj", u: Sorta-Bilajac, I. (ur.), *Bioetika i medicinsko pravo*, Katedra za društvene znanosti Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 91-99; Gosić, N. (2009.): "Pluriperspektivnost – cilj bioetičke edukacije na Medicinskom fakultetu u Rijeci", u: Čović, A., Gosić, N., Tomašević, L. (ur.), *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike*, Posvećeno Ivanu Šegoti povodom 70. rođendana, Pergamena, Zagreb, Hrvatsko bioetičko društvo, str. 319-327; Gosić, N. "Integrativna bioetika u bioetičkoj edukaciji u Hrvatskoj", u: Gosić, N. *Bioetičke perspektive*, Pergamena, Zagreb, 2011.

* Adresa za korespondenciju: Nada Gosić, Sveučilište u Rijeci, Medicinski fakultet, Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, B. Branchetta 20, HR – 51 000 Rijeka, e-mail: ngosic@medri.hr

sadržaja pomoću kojih će studenti moći sagledati etičku perspektivu svog budućeg poziva, i 2. istaknuti ulogu studenata u samostalnom istraživanju znanstvenih i drugih perspektiva o određenom bioetičkom problemu, načinima njihova rješavanja te primjeni prikupljenih informacija u postizanju konsenzusa i rješavanju bioetičkog problema.

Bioetička edukacija u Hrvatskoj: od uvođenja do Bolonjskog procesa²

a) Bioetička edukacija na medicinskim fakultetima

Medicinski fakultet u Rijeci prvi je u Hrvatskoj u redovitu nastavu akademske 1991./1992. godine za sveučilišni studij medicine uveo predmet *Medicinska etika i bioetika*. Stručni studiji za više medicinske sestre, medicinsko laboratorijske inženjere, više fizikalne terapeute i inženjere medicinske radiologije u redovitoj nastavi tada su proučavali *Etiku zdravstvene skrbi* kao bioetički kolegij, koncipiran tako da etička pitanja njihovih profesija dolaze do potpunog izražaja. Studenti studija stomatologije i diplomirani sanitarni inženjeri u izornoj nastavi imali su predmete *Medicinska etika* (stomatologija) i *Bioetika* (diplomirani sanitarni inženjeri).

Medicinski fakultet u Zagrebu uveo je akademske 1995./1996. godine kolegij *Medicinska etika* za studente šeste godine studija medicine. Prema navodima prof. dr. sc. Nike Zuraka, dugogodišnjeg voditelja kolegija, nastava etike na tom fakultetu ostvarivala se kroz dvije temeljne etičke zadaće: "Jedna je razvoj profesijskog etičkog identiteta i samosvijesti. Druga je stjecanje konkretnih medicinskih etičkih znanja, odnosno primjene općih načela teoretske etike na posrednim i neposrednim iskustvima kliničke prakse u svrsi prihvaćanja postojećeg liječničkog etičkog kodeksa"³. Razlog zbog kojeg je etika kao posebni nastavni predmet uvedena tako kasno, jest, prema riječima prof. Zuraka, činjenica da se studenti i u ranijim godinama studiranja u okviru pretkliničkih predmeta, *Uvod u medicinu*, *Povijest medicine*, *Socijalna medicina*, *Medicinska sociologija*, *Sudska medicina* i *Medicinska psihologija*, upoznaju s teorijskim etičkim sadržajima. Zatim slijede prva posredna i neposredna etička iskustva, koja studenti imaju priliku stjecati u predmetima *Fiziologija*, *Patofiziologija* i *Farmakologija* - prije svega učeći po modelu, jer se podrazumijeva da te predmete mogu predavati osobe u čijem je profesionalnom i znanstvenom znanju i zvanju etičnost "sama po sebi" karakteristikom.

² Nužno je bilo razgraničiti dva povijesna razdoblja bioetičke edukacije u Hrvatskoj. Sadržajne i metodološke promjene koje su se odvijale u bioetičkoj edukaciji u proteklih dvadeset godina utjecale su na to da se bioetička edukacija u Hrvatskoj prezentira u dva povijesna razdoblja. Prvo obuhvaća razdoblje do Bolonjske reforme, a drugo od Bolonjske reforme do danas.

³ Zurak, N. (2002.) "Modusi etičkog pedagoškog djelovanja na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu", *Bioetička edukacija medicinaru*, Knjiga izlaganja na I. proljetnom bioetičkom simpoziju Hrvatskoga liječničkog zbora održanom u Zagrebu 1. lipnja 2001., Zagreb, str. 40.

Na Medicinskom fakultetu u Splitu studenti šeste godine studija medicine prolazili su sadržaj medicinske etike u intenzivnom radu u jednom tjednu, s fondom od trideset sati, na predavanjima i seminarskim raspravama⁴.

b) Bioetika na teološkim i filozofskim fakultetima

Na teološkim fakultetima u Hrvatskoj (sveučilišta u Zagrebu, Rijeci i Splitu) bioetička pitanja i problemi realizirali su se i realiziraju u okviru Katedre za moralnu teologiju. Određenje bioetike, smisao i vrijednost ljudskog života, neplodnost i umjetna oplodnja, biotehnologije i genetski zahvati, abortus, AIDS, vrijednost tjelesnog života, zdravlje i sport, grijesi protiv ljudskog života – ubojstvo i samoubojstvo, droga, alkohol, eutanazija – teme su o kojima studenti sa svojim nastavnicima uče i raspravljaju.

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, na Katedri za etiku⁵, do reformiranja studijskog programa u dodiplomskoj i poslijediplomskoj nastavi bili su prisutni bioetički sadržaji. Reformiranjem programa uvedena je bioetika kao samostalni nastavni predmet.

Na Filozofskom fakultetu u Rijeci, na Odsjeku za filozofiju, provodio kolegij *Bioetika i žensko pitanje*. U okviru nastave iz metodike nastave filozofije, od 2002. do 2004. godine, realizirao se interdisciplinarni dijalog studenata filozofije, teologije i prava o pitanjima transplantacije i eutanazije - zajedničkim pitanjima s kojima se suočavaju nastavnici bioetike ili članovi etičkih povjerenstava, a vezana su uz buduće profesije studenata. Od akademske 2005./2006. godine, na tom fakultetu izvodila se nastava iz kolegija *Bioetička edukacija*.

Bioetička edukacija u Hrvatskoj: od Bolonjske reforme do danas

Reforma visokoškolskog sustava u Republici Hrvatskoj usmjerila je istraživanje bioetičke edukacije na utvrđivanje stvarne prisutnosti bioetike i bioetičkih sadržaja u visokoškolskoj nastavi, na zastupljenost znanstvenih perspektiva s kojima se sadržaji koncipiraju i realiziraju, te na utvrđivanje razine pluriperspektivnosti u bioetičkim nastavnim sadržajima.

U realizaciji tih ciljeva korištena je metoda uzorka kojim je bilo obuhvaćeno trideset nastavnih programa bioetike iz triju znanstvenih područja: biomedicine i zdravstva, biotehničkih znanosti i znanstvenog područja humanističkih znanosti. Budući da se unutar svakog od navedenih znanstvenih područja obrazuju različite profesije i zanimanja, istraživanjem se namjeravalo utvrditi koliko ta različitost dolazi do izražaja u koncipiranju nastavnih sadržaja bioetike, te izražavaju li nastavni sadržaji bioetike temeljnu karakteri-

⁴ Ovaj način realizacije nastave pratimo sve do reformiranog nastavnog programa Medicinske humanistike unutar kojeg se realiziraju medicinsko-etički i bioetički nastavni sadržaji.

⁵ Na toj Katedri obranjena je i prva doktorska disertacije iz bioetike u Hrvatskoj, vođena pod mentorstvom prof. dr. sc. Ante Čovića, predstojnika Katedre.

stiku bioetičkih problema – znanstvenu i izvanznanstvenu pluriperspektivnost. U znanstvenom području biomedicine i zdravstva analizirani su i istraživani nastavni sadržaji koji se izvode na sljedećim studijima i fakultetima: studij medicine (medicinski fakulteti: Zagreb, Split, Osijek, Rijeka), stomatologije⁶ (Stomatološki fakultet Zagreb, Medicinski fakultet Rijeka), organizacije i upravljanja u zdravstvu⁷ (Medicinski fakultet u Rijeci), sanitarnog inženjerstva, medicinsko-laboratorijske dijagnostike, medicinske radiologije, sestriinstva, fizikalne terapije, radne terapije (Medicinski fakultet u Rijeci, Visoka zdravstvena škola u Zagrebu) te studij veterinarske medicine (Veterinarski fakultet u Zagrebu). Prehrambeno-biotehnoški fakultet u Zagrebu i Visoko gospodarsko učilište u Križevcima ušli su u istraživanje kao predstavnici znanstvenog područja Biotehničkih znanosti. U znanstvenom području Humanističkih znanosti istraživani su bioetički nastavni sadržaji koji se izvode na studijima filozofije (filozofski fakulteti u Zagrebu, Rijeci, Zadru, Osijeku te Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu) i teologije (katolički bogoslovni fakulteti u Zagrebu, Splitu i Đakovu te Teologija u Rijeci).

Rezultati istraživanja

I. Znanstveno područje biomedicine i zdravstva

Tablica 1. Naziv kolegija i broj bioetičkih sadržaja koji se realiziraju na fakultetima i visokim učilištima u znanstvenom području biomedicine i zdravstva.

Medicinski fakulteti	Nastavni predmet/sadržaj	Broj
Zagreb	Medicinska etika Kako primijeniti Hipokratovu zakletvu danas Gospodin Horvat ide doktoru	3
Split	Medicinska humanistika ⁸	1
Osijek	Medicinska etika	1
Rijeka	Medicinska etika Etika zdravstvene skrbi Etika u zdravstvu Bioetika u sestriinskoj njezi ⁹	4

⁶ Od akademske godine 2010./2011. studij je dobio naziv Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij Dentalna medicina, od kad a se kao obvezatni kolegij realizira *Bioetika i dentalna etika*.

⁷ Od akademske godine 2008./2009. na Medicinskom fakultetu u Rijeci prestao je upis na ovaj studij.

⁸ Na ovom se fakultetu od akademske godine 2010./2011. provodi reformirani nastavni program društvenih i humanističkih znanosti, u okviru kojeg su i medicinski etički i bioetički sadržaji definirani tako da se realiziraju tzv. prožimajućom metodom, od prve do šeste godine studija medicine.

⁹ Ovo su obvezatni bioetički sadržaji koji se realiziraju na Medicinskom fakultetu u Rijeci. Uz njih, realiziraju se i izborni kolegiji, no s obzirom na to da je u tijeku reforma izbornih kolegija, autorica je odlučila navesti samo obvezatne bioetičke kolegije.

Tablica 2. Visoka zdravstvena škola u Zagrebu

Studij	Nastavni predmet/sadržaj	Broj
Sestrinstvo	Filozofija i bioetika u zdravstvenoj njezi	1
Radna terapija	Etika i standardi prakse u radnoj terapiji	1
Medicinsko-laboratorijska dijagnostika	Medicinska etika	1
Fizioterapija	Bioetika	1
Medicinska radiologija/ Radiološka tehnologija	Pravo i etika	1

Tablica 3. Stomatološki i veterinarski fakultet

Stomatološki fakultet	Nema naziv za poseban nastavni predmet – neki nastavni sadržaji bioetike realiziraju se u okviru nastavnog predmeta Sociologija stomatološke profesije (tematika vezana uz prava bolesnika)
Veterinarski fakultet	Veterinarska etika

Prema navedenom u tablicama vidljivo je: 1. da se u znanstvenom području biomedicine i zdravstva realizira ukupno šesnaest bioetičkih sadržaja; 2. zajednički sadržaj za sve medicinske fakultete je medicinska etika; *Bioetika* kao samostalni nastavni predmet realizira se na Medicinskom fakultetu u Rijeci i na Visokoj zdravstvenoj školi u Zagrebu. Sljedeći korak u istraživanju bio je sagledavanje znanstvenih perspektiva koje su uključene u prezentaciju i realizaciju bioetičkih nastavnih sadržaja na fakultetima i visokim učilištima u znanstvenom području biomedicine i zdravstva.

Tablica 4. Zastupljenost i broj znanstvenih perspektiva u bioetičkim sadržajima kolegijima u znanstvenom području biomedicine i zdravstva

Fakultet	Znanstvene perspektive	Broj
Medicinski fakultet u Rijeci	medicinska, sociološka, filozofska, teološka, pravna	5
Medicinski u Osijeku	medicinska, teološka	1
Medicinski u Splitu	medicinska, teološka	2
Medicinski u Zagrebu	medicinska, teološka, pravna	2
Visoka zdravstvena škola	medicinska, teološka, pravna	3
Stomatološki fakultet	sociološka, pravna	2

Budući da je istraživanje pokazalo zastupljenost različitog broja znanstvenih perspektiva u prezentaciji i realizaciji bioetičkih sadržaja, bilo je nužno istražiti i sagledati odnos broja znanstvenih perspektiva i definiranje ciljeva bioetičke edukacije. Naime, pretpostavilo se da postoje razlike u definiranju ciljeva bioetičke edukacije na fakultetima na kojima se bioetički sadržaji prezentiraju i realiziraju pomoću jedne znanstvene perspektive i na fakultetima na kojima je u realizaciju bioetičkih sadržaja uključen veći broj znanstvenih perspektiva.

Analizom nastavnih programa bioetičkih sadržaja/kolegija utvrđene su sličnosti i razlike u definiranju ciljeva bioetičke edukacije u znanstvenom području biomedicine i zdravstva. Od šest ciljeva, koliko je pronađeno u nastavnim programima, zajednički cilj za sve spomenute fakultete je jedan, a tiče se dužnosti medicinskih i zdravstvenih djelatnika prema bolesniku. Važno je istaknuti da se taj cilj navodi isključivo u nastavnom sadržaju *Medicinska etika*, u kojem je prisutna samo jedna, i to medicinska perspektiva, kao što je to na Medicinskom fakultetu u Osijeku, ili se uz nju navodi još i teološka znanstvena perspektiva, kao u slučaju medicinskih fakulteta u Splitu i Zagrebu. Interdisciplinarnost kao cilj navodi se samo u nastavnom programu bioetike na Medicinskom fakultetu u Rijeci, na kojem se bioetički sadržaji realiziraju pomoću četiri znanstvene perspektive, zbog toga se i pluriperspektivnost definira u nastavnim programima koji se realiziraju na tom fakultetu. Isto tako, dobiveni rezultati potvrdili su pretpostavku da se na fakultetima na kojima je uključen veći broj znanstvenih perspektiva u prezentaciji bioetičkog nastavnog sadržaja definira veći broj ciljeva bioetičke edukacije, odnosno da se njihovim definiranjem jasno ukazuje na nužnost uključivanja većeg broja znanstvenih perspektiva u objašnjavanje i analizu bioetičkih sadržaja.

II. Znanstveno područje biotehničkih znanosti

Tablica 5. Naziv kolegija i broj bioetičkih sadržaja koji se realiziraju na fakultetima i visokim učilištima u znanstvenom području biotehničkih znanosti

Fakulteti	Nastavni predmet/sadržaj	Broj
Prehrambeno-biotehnološki fakultet	Biotehnologija u zaštiti okoliša Društvo i ekologija Hrana, prehrana i zdravlje	3
Visoko gospodarsko učilište u Križevcima	Agrarna sociologija i bioetika Bioetika Animalna higijena, okoliš i etiologija Ekologija u poljoprivredi Ekološke metode zaštite bilja	5

Tablica 7. Zastupljenost i broj znanstvenih perspektiva u znanstvenom području biotehničke znanosti

Fakulteti	Znanstvene perspektive	Broj
Prehrambeno-biotehnološki fakultet	biotehnologija, ekologija	2
Visoko gospodarsko učilište u Križevcima	biotehnologija, sociologija, filozofija	3

Istraživanje pokazuje: 1. da se u znanstvenom području biotehničkih znanosti realizira ukupno osam bioetičkih sadržaja; 2. bioetiku kao poseban predmet ima Visoko gospodarsko učilište u Križevcima; 3. sedam bioetičkih sadržaja realizira se u okviru drugih nastavnih predmeta, od kojih četiri na Visokom gospodarskom učilištu u Križevcima, a tri na Prehrambeno-tehnološkom fakultetu; 4. pluriperspektivnost kao obrazovni cilj ne navodi se, iako je istraživanjem utvrđeno uključivanje dviju, odnosno triju znanstvenih perspektiva u realizaciju nastavnih bioetičkih sadržaja.

III. Znanstveno područje humanističkih znanosti

Tablica 8. Naziv kolegija i broj bioetičkih sadržaja koji se realiziraju na fakultetima i visokim učilištima u znanstvenom području humanističkih znanosti (polje filozofija)

Fakulteti	Nastavni predmet/sadržaj	Broj
Filozofski fakultet u Zagrebu	Bioetika	1
Filozofski fakultet u Osijeku	Bioetika	1
Filozofski fakultet u Zadru	Primijenjena etika	1
Filozofski fakultet Družbe Isusove	Bioetika	1
Filozofski fakultet u Rijeci	Bioetika Bioetička edukacija Bioetika i žensko pitanje	3

Tablica 9. Zastupljenost i broj znanstvenih perspektiva u znanstvenom području humanističkih znanosti - polje filozofija

Fakulteti	Znanstvene perspektive	Broj
Filozofski fakultet u Zagrebu	filozofska, medicinska, sociološka, teološka, pravna	5
Filozofski fakultet u Osijeku	filozofska, medicinska, sociološka, teološka, pravna	5
Filozofski fakultet u Rijeci	medicinska, filozofska, pedagoška, teološka	4
Filozofski fakultet Družbe Isusove	medicinska, teološka	2
Filozofski fakultet u Zadru	filozofska, teološka, sociološka	3

Iz prikazanog se može zaključiti: 1. da se na četiri od pet filozofskih fakulteta bioetika predaje kao samostalni nastavni predmet, i to na filozofskim fakultetima u Zagrebu, Osijeku, Rijeci i na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove; 2. na Filozofskom fakultetu u Rijeci realiziraju se i bioetički sadržaji u nastavnim programima predmeta *Bioetička edukacija* i *Bioetika i žensko pitanje*; 3. bioetički sadržaji dio su nastavnog predmeta *Primijenjena etika* na Filozofskom fakultetu u Zadru; 4. interdisciplinarnost bioetike kao nastavni cilj uočen je u nastavnim programima na tri filozofska fakulteta (Zagreb, Rijeka, Osijek), sposobnost kritičkog mišljenja na dva fakulteta (Rijeka, Zadar); 5. u ovom se znanstvenom polju prvi put javlja pluriperspektivnost kao nastavni cilj bioetike – u nastavnim programima bioetike na filozofskim fakultetima u Zagrebu, Osijeku i Rijeci.

Tablica 10. Naziv kolegija i broj bioetičkih sadržaja koji se realiziraju na fakultetima i visokim učilištima u znanstvenom području humanističkih znanosti (polje teologija)

Fakulteti	Nastavni predmet/sadržaj	Broj
Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu	Bioetika, spolni i ženidbeni moral Teološko-bioetički aspekti izvantjelesne oplodnje Pastoralna medicina	3
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu	Bioetika, spolni i ženidbeni moral Pastoral starih, bolesnih, umirućih i žalujućih	2
Katolički bogoslovni fakultet u Splitu	Bioetika Etika života	2
Teologija u Rijeci	Bioetika, spolni i ženidbeni moral Pastoralni rad s ovisnicima Prava pacijenata	3

Tablica 11. Zastupljenost i broj znanstvenih perspektiva u znanstvenom području humanističkih znanosti - polje teologije

Fakulteti	Znanstvene perspektive	Broj
Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu	teološka	1
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu	teološka	1
Katolički bogoslovni fakultet u Splitu	teološka, filozofska, sociološka, medicinska	4
Teologija u Rijeci	teološka	1

Dobiveni rezultati ukazuju: 1. da se na teološkim fakultetima u Hrvatskoj predaje devet bioetičkih sadržaja; 2. da je bioetiku kao samostalni predmet uveo Katolički bogoslovni fakultet u Splitu; 3. da je zajednički bioetički sadržaj na tri teološka fakulteta *Bioetika, spolni i ženidbeni moral*; 4. po dva bioetička sadržaja realiziraju se u okviru drugih predmeta na fakultetima u Zagrebu i Rijeci, te po jedan u Đakovu i Splitu; 5. na tri teološka fakulteta bioetički sadržaji realiziraju se samo jednom, i to teološkom znanstvenom perspektivom, dok su na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu, koji realizira nastavu bioetike, uz teološku, prisutne još tri znanstvene perspektive.

IV. Tablica 12. Zastupljenost bioetike i bioetičkih sadržaja u istraživanim znanstvenim područjima (ukupni rezultati istraživanja)

Znanstveno područje	Ukupan broj bioetičkih sadržaja	Bioetika kao samostalni nastavni predmet	Bioetički sadržaji u okviru drugih predmeta
Biomedicina i zdravstvo	16	2	14
Humanističke znanosti	13	4	9
Biotehničke znanosti	8	1	7
Ukupni broj	37	7	30

U trideset istraživanih nastavnih programa ukupno je pronađeno: 1. trideset i sedam bioetičkih sadržaja, sedam od njih realizira se kao samostalni predmet s nazivom *Bioetika*, dok se ostalih trideset realizira u okviru drugih nastavnih predmeta; najveći broj fakulteta u području humanističkih znanosti realizira nastavu bioetike, zatim dolaze fakulteti iz područja biomedicine i zdravstva; 3. najveći broj bioetičkih sadržaja u okviru drugih nastavnih predmeta realiziraju fakulteti iz područja biomedicine i zdravstva, a iza njih su fakulteti iz područja humanističkih znanosti.

V. Pluriperspektivnost i stupanj integrativnosti bioetike i bioetičkih nastavnih sadržaja

Za određivanje pluriperspektivnosti i stupnja integrativnosti u istraživanju su se otvorila tri metodološka pristupa: 1. definiranje pluriperspektivnosti kao cilja bioetičke edukacije (filozofski fakulteti u Zagrebu, Osijeku, Rijeci); 2. isticanje interdisciplinarnosti u ciljevima bioetičke edukacije (filozofski fakulteti u Zagrebu, Osijeku, Rijeci, Medicinski fakultet u Rijeci); 3. određivanje pluriperspektivnosti i stupnja integrativnosti bioetike prema broju znanstvenih perspektiva uključenih u realizaciju bioetike i bioetičkih sadržaja. Opredijelili smo se za treći pristup, jer je prema njemu realnije ocijeniti stupanj integrativnosti. U konačnici se tim pristupom mogu kao modeli integrativnosti proglasiti fakulteti unutar svakog istraživanog znanstvenog područja.

Zaključci

Istraživanjem dobiveni rezultati pokazali se sljedeće:

1. različita je zastupljenost znanstvenih perspektiva u bioetičkim sadržajima fakulteta u uzorku;
2. različit je broj znanstvenih perspektiva u bioetičkim sadržajima istoimenih fakulteta;
3. najmanji broj znanstvenih perspektiva je 1, a najveći 5;
4. četiri fakulteta u uzorku ima početni stupanj integrativnosti bioetike – fakulteti pripadaju različitim znanstvenim područjima;
5. tri fakulteta u uzorku imaju srednji stupanj pluriperspektivnosti bioetičkih sadržaja – fakulteti pripadaju različitim znanstvenim područjima;
6. četiri fakulteta u uzorku imaju visok stupanj pluriperspektivnosti bioetike – fakulteti pripadaju različitim znanstvenim područjima;
7. za modele pluriperspektivnosti mogu se istaknuti: filozofski fakulteti u Zagrebu i Osijeku u znanstvenom području humanističkih znanosti; Visoko gospodarsko učilište u Križevcima u području biotehničkih znanosti i Medicinski fakultet u Rijeci u znanstvenom području biomedicine i zdravstva;
8. postignuta razina znanstvene pluriperspektivnosti bioetičkih sadržaja u Hrvatskoj, posebice na fakultetima sa srednjim i visokim stupnjem pluriperspektivnosti, omogućuje razvoj bioetike u pravcu integrativnosti, odnosno uključivanja u bioetičke nastavne sadržaje i izvanznanstvenih perspektiva i njihovih predstavnika.

U pedagoško-metodičkom smislu rezultati istraživanja i iz njih koncipirani zaključci obvezuju nastavnike bioetike na osmišljavanje aktivnosti studenata i studentica kojima će oni stjecati i primjenjivati postignuća znanstvenih perspektiva u pristupu bioetičkim problemima, stjecati i razvijati vještinu analize i rješavanja bioetičkih dilema u svom budućem profesionalnom radu.

LITERATURA:

1. *Red predavanja 2005./2006.* – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
2. *Raspored akademske godine 2005./2006.* – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu.
3. *Raspored akademske godine 2005./2006.* Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
4. *Vodič kroz fakultetski studij, akademska godina 2005.-2006.* - Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Teologija u Rijeci područni studij.
5. *Prijedlog preddiplomskog studijskog programa*, Filozofski fakultet, Odsjek za filozofiju, Sveučilište u Zagrebu, <http://www.ffzg.hr/programi/>
6. *Prijedlog diplomskog jednopredmetnog studija (znanstveni i nastavni smjer)*, Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2005.
7. *Prijedlog programa preddiplomskog i diplomskog studija Filozofije*, Odjel za filozofiju Sveučilište u Zadru, Zadar, 2005.
8. *Plan i program sveučilišnog preddiplomskog studija Filozofije*, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za filozofiju, Rijeka, 2005.
9. *Program preddiplomskog studija prehrambene tehnologije*, Prehrambeno-biotehnološki fakultet Zagreb, <http://www.pbf.hr/ofakultetu.htm>
10. *Nastavni plan studija*, Visoko gospodarsko učilište u Križevcima, <http://www.vguk.hr>
11. *Plan nastave sveučilišnog integriranog preddiplomskog i diplomskog studija Medicine* – akademska godina 2005./2006., Medicinski fakultet Sveučilišta u Osijeku, <http://www.mefos.hr>
12. *Nastavni plan integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija Medicine*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, <http://www.medri.hr/studiji/>
13. *Nastavni plan preddiplomskog sveučilišnog studija Organizacija, planiranje i upravljanje u zdravstvu*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, <http://www.medri.hr/studiji/>
14. *Nastavni plan preddiplomskog sveučilišnog studija Sanitarno inženjerstvo*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, <http://www.medri.hr/studiji/>
15. *Nastavni plan integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija Stomatologija*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, <http://www.medri.hr/studiji/>
16. *Nastavni plan stručnog studija Sestrinstvo*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, <http://www.medri.hr/studiji/>
17. *Nastavni plan stručnog studija Medicinsko-laboratorijska dijagnostika*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, <http://www.medri.hr/studiji/>
18. *Nastavni plan stručnog studija Medicinska radiologija*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, <http://www.medri.hr/studiji/>

19. *Nastavni plan stručnog studija Fizioterapija*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, <http://www.medri.hr/studiji/>
20. *Nastavni plan predmeta Medicinska etika*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, <http://www.mef.hr/nastava/>
21. *Opis studijskog predmeta kako primijeniti Hipokratovu zakletvu*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, <http://www.mef.hr/nastava/>
22. *Opis studijskog predmeta Gospodin Horvat ide doktoru*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, <http://www.mef.hr/nastava/>
23. *Izvedbeni program*, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, <http://www.vet.hr/nastava/>
24. *Popis kolegija po godinama*, Stomatološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, <http://stz.hr>
25. *Nastavni program stručnog studija Medicinska radiologija*, Visoka zdravstvena škola Zagreb, Zagreb, 2005.
26. *Nastavni program stručnog studija Medicinsko-laboratorijska dijagnostika*, Visoka zdravstvena škola Zagreb, Zagreb, 2005.
27. *Nastavni program stručnog studija Radna terapija*, Visoka zdravstvena škola Zagreb, Zagreb, 2005.
28. *Nastavni program stručnog studija Fizioterapija*, Visoka zdravstvena škola Zagreb, Zagreb, 2005.
29. *Nastavni program stručnog studija Sestrinstva*, Visoka zdravstvena škola Zagreb, Zagreb, 2005.

Nada Gosić

Bioethics education in Croatia: historical and current approach

ABSTRACT

The historical approach to bioethics education in Croatia includes a period ranging from the introduction of bioethics education to the effort of working out programmatic-methodological approaches in the analysis and solution of bioethics problems all through to a defining of the basic assumptions for the *Rijeka model of bioethics education*. The actual approach contains in itself: a comparative illustration of the aims of bioethics education at medical, philosophical and theology schools in Croatia, an illustration of scientific perspectives with which bioethics course contents are realised at the specified schools, defined outcomes of learning, that is, results students at those schools should achieve after the teaching process. The interdisciplinary approach to acquiring knowledge achieved by students' research work has a dual task: 1. To actualise the responsibility of bioethics teachers for the conception of course contents using which the students will be able to view the ethical perspective of their future calling, and 2. To emphasise the role of the student in independent research of scientific and other perspectives of a specific bioethical problem, methods for their solution and application of collected information for the achievement of a consensus and solution of the bioethical problem.